

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Радостина Робертова Димитрова,
Висше училище по застраховане и финанси

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.8. Икономика

докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“

Автор: Сончица Йованова

Тема: „Въздействието на процеса на икономическа глобализация върху финансовото изпълнение и маркетинга във въздушното движение в света по отношение на Delta Air lines“

Научен ръководител: проф. д-р Люпчо Стойчески

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 257/27.06.2023 г. на Ректора на Висшето училище по застраховане и финанси проф. д.ю.н Борис Велчев съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема **„Въздействието на процеса на икономическа глобализация върху финансовото изпълнение и маркетинга във въздушното движение в света по отношение на Delta Air lines“** за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“. Автор на дисертационния труд е Сончица Йованова – докторант в самостоятелна форма на обучение към катедра „Финанси и застраховане“ с научен ръководител проф. д-р Люпчо Стойчески.

Предадените от докторант Сончица Йованова материали включват документи по представен опис:

1. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

2. Автореферат към приложения дисертационен труд на български и английски език
3. Справка за изпълнението на минималните национални изисквания
4. Копие от статии/доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране.
5. Списък на публикациите на докторанта
6. Резюме на публикациите на докторанта
7. Декларация за оригиналност и достоверност
8. Автобиографична справка

За целите на изпълнението на минималните национални изисквания за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, докторантът е приложил 1 бр. дисертационен труд и 3 публикации, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторант Сончица Йованова е дипломиран магистър по „Маркетинг мениджмънт“ от Европейския университет в Скопие, Македония. Предоставената автобиографична справка показва, че тя получава специализирани знания по дисциплини като „Маркетингови проучвания“, „Международен маркетинг“, „Потребителско поведение“, „Методи за дистрибуция и продажба“ и др. Знанията в областта на маркетинга се допълват от дългогодишния ѝ опит в областта на въздушния транспорт. Докторантката впечатлява с над 12-годишна кариера в Qatar Airlines – авиокомпания, което през последните години винаги е на първо или второ място в класациите за най-добри авиолинии. Управленската позиция, която заема, предполага задълбочени познания в сферата, които са демонстрирани в представените публикации.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Въздушният транспорт е основна индустрия, която осигурява важен принос в по-широки икономически, политически и социални процеси. Сферата е от съществено значение за съвременното общество и заема ролята на един от най-важните играчи в процеса на глобализация чрез свързване на регионите, насърчаване на световната търговия и туризма, както и улесняване на икономическото и социално развитие. Въпреки това, липсват достатъчно изследвания за връзката между глобализацията и авиоиндустрията в го-

дините след появата на пандемията Ковид-19, което обуславя актуалността на изследваната проблематика. Остава неясно как да се измерва въздействието на глобализацията върху представянето на авиокомпаниите и индустрията като цяло.

Докторант Сончица Йованова е формулирала коректно предмета на изследване – „определяне на влиянието на процеса на глобализация върху въздушния транспорт и конкретна компания от сектора“. Ясно и точно са поставени задачите на изследването. Основната цел на разработката е да бъде анализирано въздействието на глобализацията върху финансовите потоци и върху маркетинга на авиокомпаниите. За целта, докторант Сончица Йованова отчита необходимостта първо да се разгледа въздействието на глобализацията върху световните икономически тенденции, а след това да акцентира конкретно на авиокомпаниите и, в частност, Delta Airlines. Считам, че поставените цели и задачи са целесъобразни по своя характер. Представени са една основна, две специални и една спомагателна хипотеза. Считам, че основната и спомагателната хипотеза биха могли да бъдат прецизирани по-добре, така че да не бъдат под формата на въпроси.

4. Познаване на проблема

Кандидатът за ОНС „доктор“ Сончица Йованова демонстрира задълбочено познаване на проблема и умения за оценка на литературния материал. Комбинацията от придобитите теоретични и практически компетенции я прави подготвен изследовател в научната област, която е избрала за дисертационния си труд.

5. Методика на изследването

За успешната подготовка на докторската дисертация, докторантът е използвал редица изследователски методи, сред които: исторически метод, анализ на съдържанието, сравнителен метод, статистически метод и синтез.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията е с обем 161 страници. Трудът е с класическа структура от увод, изложение в три глави, заключение и използвана литература. В използваната литература са

включени 107 източника. Голяма част от тях представляват интернет източници. Налице е осезаем дисбаланс между отделните глави на труда.

Първа глава е озаглавена **„Характеристики на процеса на глобализация“** и разглежда утвърдени дефиниции за глобализацията и нейните разновидности като икономическа, финансова, културна, политическа, социологическа, технологична, географска и екологична глобализация. Специално място е отделено на основните характеристики на маркетинговата глобализация. Разгледано е приложението на маркетинга на световния пазар. Положително впечатление прави представената задълбочена теоретична постановка.

Втора глава е с наименование **„Глобализация на въздушното движение в света“** и в нея са разгледани основни характеристики на международния въздушен транспорт, глобализацията, финансовите операции и маркетингът на глобалните авиокомпани. Изследван е приносът на въздушния транспорт за глобалния икономически просперитет. Секторът е утвърден като значим глобален работодател. Представени са някои социални ползи от пътуването със самолет, сред които значението му за устойчивото развитие на регионите, възможността за доставка на хуманитарна помощ, както и общият му принос за благосъстоянието на потребителите. Положително впечатление прави разнообразието от авиокомпани, които са разгледани, което потвърждава задълбочените познания на докторанта в областта. Детайлно са дефинирани характеристиките на авиомаркетинга, маркетинговият микс на авиокомпаниите, различните маркетингови стратегии и др. Акцент е поставен на маркетинговите тенденции в авиационната индустрия, сред които: увеличаване на инструментите за дигитален маркетинг в авиацията, повишаване фокуса върху изживяването на клиентите, засилено влияние на маркетинга в социалните медии върху индустрията, нараснало използване на социални медии в сектора и др.

Трета глава е със заглавие **„Характеристики на Делта Еър Лайнс“**. Направен е преглед на разширения маркетингов микс на авиолинията, както и на всички дейности, услуги, дестинации, финансови операции и маркетинговата ѝ стратегия. Осезаема е липсата на конкретен параграф с обособени изводи на база на направеното проучване.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам, че дисертационният труд показва притежаването на задълбочени теоретични знания по съответната научна област и способност за самостоятелни научни изс-

ледвания на докторанта. В автореферата, докторантът извежда 8 приноса на дисертационния труд. В качеството си на рецензент, не приемам така представените приноси. Значимостта на дисертацията би могла да бъде формулирана в следните приноси:

- Направено е задълбочено изследване на глобализационните процеси върху дейността на международните авиокомпаниите.
- Предложени са иновативни маркетингови стратегии, които биха могли да бъдат използвани от авиокомпаниите.
- Значимостта на маркетинга за ефективността на международните авиокомпаниите е утвърдена.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторант Сончица Йованова е представила 3 бр. самостоятелни статии на английски език, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране. Две от статиите са в списание „Пари и култура“, а третата е в списание „VUZF Review“. Публикациите изцяло съответстват с областта на дисертационния труд.

9. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Представените материали доказват, че кандидатът изпълнява минималните национални изисквания за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в професионалното направление 3.8. Икономика.

10. Лично участие на докторанта

На основа на представените материали, може да се направи преценка, че получените резултати са лична заслуга на докторанта и в труда присъства засилена авторова позиция.

11. Автореферат

Към дисертационния труд е приложен автореферат в обем от 34 страници. Същият съдържа всички основни компоненти и е изготвен в съответствие с възприетите за подобен вид разработки изисквания. Той включва описание на основните характеристики на

дисертационния труд, неговата структура и съдържание, обобщено представяне на дисертацията, публикации по темата на дисертацията, избрани литературни източници и декларация за липса на плагиатство.

12. Критични забележки и препоръки

1. Дисертационният труд би могъл да премине редакторска обработка за отстраняване на технически и стилистични грешки.
2. Прави впечатление, че на места се говори за магистърска теза, вместо за дисертационен труд.
3. Във втора глава от дисертацията има текст на северно македонски език, който трябва да бъде премахнат или преведен на английски език.
4. При описанието на ползваната методика, в авторефератът се споменава друга авиокомпания (Qatar Airlines), а в дисертацията се анализира дейността на Delta Airlines.
5. Може да бъде постигнат по-добър баланс между отделните точки в някои конкретни глави, както и между самите глави в дисертационния труд.
6. Трудът би могъл да бъде подобрен чрез обособяване на конкретен параграф, в който да бъдат обобщени всички изводи, препоръки и насоки към авиокомпаниите. Последните могат да се изведат на база на разгледаните теоретични постановки и направеното проучване и да служат като основа за създаване на общоприложим авторов модел.

13. Лични впечатления

Нямам лични впечатления от докторант Сончица Йованова.

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам изследването да бъде доразвито чрез разработване на авторов модел, състоящ се от система с мерки и дейности за успешното осъществяване на финансови и маркетингови дейности от международните авиокомпаниии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Правилника за приемане и обучение на докторанти във Висшето училище по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че докторант Сончица Йованова притежава задълбочени теоретични знания и умения по професионално направление 3.8. Икономика, като демонстрира качества и компетенции за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Поради гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Сончица Йованова в пблост на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.8. Икономика.

22.08.2023 г.

Рецензент: доц. д-р Радостина Димитрова